

казники професіоналізму працівників ОВС.

До інтегральних показників професіоналізму відносяться:

- ефективність професійної діяльності;
- процесуальні характеристики діяльності;
- розвиненість професійного спілкування;
- зрілість особистості професіонала.

Конкретні показники професіоналізму правоохоронця включають критерії, по яких можна здійснювати його оцінювання. Для ОВС до них можна включити:

- високу стабільну продуктивність або ефективність діяльності;
- високий рівень кваліфікації і професійної компетентності працівника;
- оптимальну інтенсивність і напруженість праці;
- високу організованість діяльності;
- низьку опосередкованість (залежність від зовнішніх чинників);
- креативність;
- можливість розвитку працівника як особистості;
- спрямованість на досягнення позитивних соціально-значимих цілей соціально схвалюваними методами.

Таким чином, використання системного підходу к

аналізу феномена професіоналізму працівників органів внутрішніх справ дозволить не лише докладно визначити цей феномен, але й виробити механізм його виміру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. –Таллинн: Высшая школа, 1998. –194 с.
2. Бодалев А.А., Рудкевич Л.А. Как становятся великими и выдающимися? –М.: РАГС, 1997. –287 с.
3. Хьелл Л., Зинглер Д. Теории личности. –СПб.: Питер, 1997. –352 с.
4. Бодалев А.А. Вершина в развитии взрослого человека: характеристики и условия достижения. –М.: Флинта-Наука, 1998. –256 с.
5. Агапов В.С. Я-концепция в структуре управленческой деятельности. –Т.: ГУУ, 1999. –178 с.
6. Агапов В.С. Становление Я-концепции личности: теория и практика. –Т.: Ин-т молодежи, 1999. –215 с.

Надійшла до редколегії 10.06.2004

ЛАПШИНА В.Л. ПРОФЕСІОНАЛІЗМ РАБОТНИКА ОРГАНОВ ВІСНУТРЕННІХ ДІЛ: СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ

С позицій системної парадигми виконаний аналіз феномена професіоналізму працівників органів внутрішніх справ; виділені та охарактеризовані підсистеми професіоналізму діяльності, професіоналізму особистості, нормативності діяльності та поведінки професіонала-правоохоронця та його продуктивної Я-концепції.

***

LAPSHINA V.L. PROFESSIONALISM OF THE EMPLOYEES OF LAW-ENFORCEMENT ORGANS: THE SYSTEM ANALYSIS

From positions of a system paradigm the analysis of a phenomenon of professionalism of the employees of law-enforcement organs is executed; subsystems of professionalism of activity, professionalism of the person, normative of activity and behavior of the professional-defender of the law and his productive I-concept are allocated and characterized.

С.Б. РЕШЕТНЯК

канд. філос. наук, доц.

Національний університет внутрішніх справ

УДК 316.65:[342.7+351.74]

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПО ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ОСОБИСТОСТІ (СОЦІОЛОГІЧНИЙ ПОГЛЯД)

Розглянуті сучасні проблеми, пов'язані з реальним забезпеченням прав і свобод особистості в українському суспільстві, аналізуються досягнення та існуючі недоліки в практичній роботі деяких підрозділів органів внутрішніх справ.

Реальний захист прав людини належить до найгостріших проблем української дійсності і сьогодні виступає

предметом серйозного наукового аналізу. Формування громадянського суспільства і розвиток правової держави в Україні нерозривно пов'язані з твердженням у суспільній свідомості та соціальній практиці прав і свобод людини, нормативним закріпленням їх гарантій. Особлива роль у реалізації цієї мети належить системі правоохоронних органів, вивчення діяльності яких у цьому напрямку має соціальну значущість.

Зміст процедури забезпечення прав і свобод особистості може бути визначений як діяльність різноманітних політичних інститутів суспільства, яка спрямована на створення найбільш сприятливих умов для їхньої ефективної реалізації. Істотна роль серед зазначених інституціональних форм належить державі, яка через свої органи, установи, апарат, адміністративну бюрократію, посадових осіб здійснює свої повноваження в межах формально визначених правових принципів, юридичних норм і компетенції. Основним обов'язком держави у відповідності з Конституцією України є твердження і забезпечення прав і свобод людини. Зазначимо, що серед тридцяти блоків суспільних відносин, які повинні згідно з ст.92 Конституції України бути врегульовані виключно законами, на першому місці стоять права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод. Проте, в реальному житті встановлена система гарантій не забезпечує їх автоматичної реалізації. Основні права і свободи людини, будучи конституційно "даровані" державою, в умовах соціально-політичної та економічної кризи, нестабільності законодавства значною частиною суспільства не сприймаються як абсолютна цінність.

З метою більш глибокого і всебічного аналізу указаної проблеми у науковий обіг введено поняття соціально-юридичного механізму захисту прав людини і громадянина. Він має такі структурні елементи: органи державної влади і місцевого самоврядування, спеціалізовані державні і громадські органи у справі захисту прав і свобод людини (прокуратура, міліція, адвокатура й ін.), політичні партії і відповідні громадські організації та їх органи, нормативно-правові акти (документи) матеріального і процесуального характеру, засоби масової інформації, державні і недержавні органи й організації в галузі масової інформації [1]. В сучасних періодичних виданнях деякі змістовні аспекти функціонування цього механізму розкриваються скрізь притому аналізу основних форм і методів діяльності його основних суб'єктних елементів [2, 3].

Конституція України чітко визначає систему органів і посадових осіб різноманітних рівнів, що повинні захищати права і свободи людини і громадянина. До них належать: Президент України, Кабінет Міністрів України, місцеві державні адміністрації, підсистема судів загальної юрисдикції і спеціалізованих судів, Конституційний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокуратура, міліція, адвокатура, інші правоохоронні органи України, останні з яких серед названих соціальних інститутів займають особливе місце.

Правоохоронні органи - це державні органи і суспільні

формування, спеціально створені для виконання правоохоронної діяльності. До них правомірно віднести: органи внутрішніх справ, службу безпеки, податкові органи, органи попереднього слідства, прокуратуру, адвокатуру, юридичні служби підприємств і організацій, комісії зі справ неповнолітніх та ін. Правоохоронна діяльність здійснюється з метою охорони права спеціально уповноваженими органами шляхом застосування юридичних засобів впливу відповідно до закону. У залежності від мети, характеру виконуваних дій і компетенції державних органів існують такі види правоохоронної діяльності, як: конституційний контроль, охорона суспільного порядку, виявлення і розслідування злочинів, прокурорський нагляд, захист прав і законних інтересів громадян, суспільна правоохоронна діяльність, юридична допомога та захист у кримінальних і цивільних справах.

Хоча всі правоохоронні органи здійснюють правоохоронну діяльність, її характер, напрямки та обсяг різноманітні. Для одних захист суб'єктивних прав - основна функція, для інших - одне з напрямків діяльності.

Наприклад, широкими повноваженнями щодо захисту прав і свобод людини наділена прокуратура України при виконанні функції нагляду за додержанням і застосуванням законодавчих актів. Діяльність органів прокуратури по вирішенню заяв і звернень громадян, перевірці сигналів преси та інших засобів масової інформації про порушення законності забезпечує своєчасний і кваліфікований розгляд кожного звернення, всебічну перевірку доводів заявника і прийняття правильного рішення, поновлення порушених прав і законних інтересів громадян, притягнення до відповідальності винних осіб.

Специфічний демократичний інститут адвокатури також реалізує функцію захисту прав і свобод громадян. Представники адвокатського корпусу здійснюють представництво, сприяють захисту прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб по їхньому дорученню у всіх органах, установах, організаціях. Даного роду діяльність базується на принципах верховенства права, незалежності, гуманізму, демократизму і конфіденційності.

Слід зазначити, що правозахисна діяльність по забезпеченню реалізації конституційних прав і свобод людини в найбільш масштабній формі виявляється у функціонуванні інституту органів внутрішніх справ. Це пов'язано з тим, що для ОВС захист прав і свобод громадянина є безпосереднім об'єктом діяльності.

Зміст різноманітних форм діяльності ОВС по захисту прав і свобод громадянина розкривається через аналіз сукупності однорідних, конкретних дій їх співробітників, пов'язаних із створенням сприятливих умов для використання громадянами благ індивідуальної свободи, ліквідацією гальмуючих цей процес негативних чинників, забезпеченням відповідних умов їхньої реалізації.

У науковій літературі виділяються правові (правоохоронна, нормотворча, правозастосовча) і несправні (організаційна і виховна) форми діяльності органів внутрішніх справ по забезпеченню прав і свобод громадян [4]. Зупи-

нимосся на правоохоронній формі діяльності як основної більш докладно.

Правоохоронна діяльність ОВС здійснюється згідно з чинними Законами України "Про міліцію", "Про оперативно-розшукову діяльність" та ін. Найважливішими задачами працівників ОВС у цьому напрямку є забезпечення особистої безпеки громадян, своєчасне попередження злочинів і адміністративних правопорушень, охорона суспільного порядку і забезпечення суспільної безпеки, захист власності від протиправних дій, надання правової й організаційної допомоги громадянам, посадовим особам і іншим суб'єктам у здійсненні їхніх законних прав і інтересів [5]. Особливе місце в структурі правоохоронної діяльності співробітників ОВС займають виявлення, профілактика, попередження, припинення і розкриття правопорушень, у першу чергу, злочинів. Практична реалізація цих задач здійснюється такими підрозділами ОВС як патрульно-постова служба (ППС), служба дільничних інспекторів міліції (ДІМ), державна служба охорони (ДСО), органи попереднього слідства.

ППС - основний підрозділ у забезпеченні порядку. Незважаючи на те, що відношення українського населення до її функціонування неоднозначне, організація роботи ППС останнім часом поліпшується, використовуються нові форми і методи діяльності. По-перше, переглянута організація комплексного використання різноманітних сил і засобів в охороні суспільного порядку. Для несення служби залучаються не тільки міліціонери ППС, але й співробітники ДСО, ДНД, дільничні інспектори міліції, військовослужбовці Внутрішніх військ МВС України, інших служб і представники громадськості. Наприклад, у 2003 році патрульними нарядами ВВ спільно з працівниками ОВС затримано майже 12,5 тисячі осіб за підозрою у скоєнні злочину та більше 200 тисяч осіб за адміністративні порушення [6]. По-друге, робота з охорони суспільного порядку організується зональним методом. На території адміністративного району створюється свого роду відділення міліції, яке, виступаючи координуючим центром роботи громадських організацій, груп охорони суспільного порядку, представників охоронних структур, має повноваження самостійно вирішувати питання профілактики і попередження правопорушень, а також розкриття злочинів. По-третє, на новий рівень виходять взаємовідносини міліції з населенням. Акцент сьогодні робиться на зміцнення взаємодії, збільшення соціальних контактів у місцях патрулювання між міліціонерами ППС і населенням. По-четверте, міліція використовує з метою попередження злочинів такі напрямки діяльності: охорона особо важливих об'єктів із метою попередження терористичних актів, перевірка паспортного режиму, несення служби в місцях можливого перебування нелегалів і масового перебування громадян. Результатом цих позитивних змін стало зменшення останнім часом кількості тяжких злочинів у громадських місцях, зокрема, умисних вбивств, тяжких тілесних ушкоджень, грабежів, хуліганства.

В сучасних умовах зростає роль служби дільничних

інспекторів у боротьбі зі злочинністю та зміцненню захисту конституційних прав і свобод громадян. Про це свідчить Указ Президента України від 12.01.2004 року "Про додаткові заходи щодо поліпшення діяльності служби дільничних інспекторів міліції". Навантаження на сучасного дільничного дуже велике - 5 тисяч мешканців у містах, 3,8 тисяч на селі. Це значно перевищує науково обґрунтовані норми, затверджені МВС, які дають відповідно 3 тис. та 2,2 тис. осіб. Незважаючи на це, дільничними інспекторами розкривається кожний четвертий злочин. У 2003 році дільничні розглянули 1,2 мільйона інформацій; встановили понад 91 тис. осіб, які вчинили злочини; затримали 7,6 тис. осіб, що перебували у розшуку [7]. Сьогодні керівництвом МВС затверджено Положення про службу дільничних інспекторів міліції та Програму вдосконалення організації її роботи на 2003-2005 роки.

Істотну роль у захисті прав і інтересів громадян виконує створена в 1996 році Державна служба охорони - потужний підрозділ у структурі ОВС. У теорії та практиці діяльності ДСО існують два основних підходи щодо визначення, призначення та місця міліції охорони у системі органів внутрішніх справ [8]. Сьогодні ДСО надає населенню широкий комплекс охоронних послуг у межах законодавчого поля. Це охорона об'єктів і майна громадян, монтаж технічних засобів охорони, забезпечення особистої безпеки фізичних осіб, супровід і охорона касирів, забезпечення інкасації, охорона вантажів під час перевезень та інші. Наприклад, свідченням масштабів діяльності і результативності роботи ДСО є такі дані: у Києві в 2003 році співробітниками ДСО попереджено або розкрито понад 3 тисячі злочинів (вбивства, розбої, пограбування, хуліганські дії, інші), а також понад 400 крадіжок державного й колективного майна, близько 350 - особистого майна громадян [9]. Сьогодні державна служба охорони користується високим авторитетом серед населення і займає головне місце серед інших охоронних структур.

Значна роль у забезпеченні прав і свобод громадян на досудовому слідстві належить слідчому апарату органів внутрішніх справ, який функціонує з 1963 року. За розглянутими заявами і повідомленнями громадян слідчими щорічно порушуються від 250 до 350 тисяч кримінальних справ, відмовляється в їх порушенні від 20 до 30 тисяч [10]. Незважаючи на складності та недоліки роботи органів попереднього слідства (несвоєчасний облік справ, у яких зупинено слідство, невиправдано тривалі терміни розслідування кримінальних справ, випадки безпідставного затримання громадян у підозрі скоєння злочину, необґрунтовані обвинувачення та ін.), ефективність їхньої діяльності в цілому в поточному році зростає. В 2003 році дізнавачами розглянуто і прийнято рішення по 156 тисячам матеріалів, що на 60 відсотків більше порівняно з 2002 роком [11].

Нормотворча діяльність співробітників ОВС регулюється указом МВС України № 285 від 22.05.1992 року "Про заходи удосконалення нормотворчої діяльності

МВС України". Зміст цієї форми визначається діями МВС по створенню, доповненню або скасуванню норм права, виданню і введенню в дію нормативно-правових актів.

Правозастосовча форма передбачає діяльність ОВС у сфері забезпечення найбільш сприятливих умов для реалізації конституційних особистих прав громадян. Вона пов'язана з виданням правозастосовчих актів, що детально конкретизують зміст конституційних прав громадян, встановлюють підстави, механізм та межі їх реалізації, індивідуалізують ті юридичні факти, що пов'язані з подальшим існуванням особистих прав людини і громадянина.

У якості неправових форм діяльності ОВС по забезпеченню реалізації конституційних прав людини можна назвати організаційну і виховну. Організаційна характеризується створенням необхідних умов для застосування правових актів, що регламентують діяльність ОВС у правозахисній сфері. Виховна форма правоохоронної діяльності полягає в створенні відповідних умов для підвищення рівня правосвідомості громадян, їх самоосвіти, що підвищить можливість реалізації ними своїх конституційних прав.

Всі перелічені форми діяльності ОВС по забезпеченню реалізації конституційних особистих прав громадян тісно переплітаються між собою й відокремлено одна від одної існувати не можуть.

Таким чином, ми розглянули лише деякі аспекти діяльності правоохоронних органів по захисту прав і свобод громадян. Сьогодні надзвичайно важливо подальше вивчення правоохоронної діяльності на конкретно-соціологічному рівні з метою поліпшення процедур захисту прав і свобод індивіда в соціальній практиці. Що стосується реального забезпечення відповідних прав і свобод людини, то тут, як уже відзначалося, існують серйозні проблеми, головна з яких – гарантія цих прав і свобод. Забезпечення юридичних гарантій прав людини в реальному житті пов'язано зі здійсненням в Україні правової реформи. Її успіх у значній мірі залежить від готовності і спроможності державних інституцій, у першу чергу, правоохоронних і судових органів адекватно сприймати своє призначення як гарантів надання кваліфікованої правової допомоги кожній людині в охороні і захисті її прав і свобод. Крім того, варто підкреслити, що межа реалізації прав і свобод особистості визначається системою соціальних цінностей, конституційними та іншими законодав-

чими положеннями. Задача правової соціології – запропонувати ефективні механізми та юридичні методи раціонального поєднання суспільних і особистих інтересів, подолання конфліктів між реалізацією прав людини і дотриманням суспільних інтересів. Незважаючи на певну розробленість, ця проблема потребує подальшого наукового аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Словська І. Механізм захисту прав людини - основоположний принцип сучасного українського конституціоналізму // Право України. –2001. –№ 9. –С.15-19.
2. Мінюков А. Система органів державної влади, що забезпечують конституційні права і свободи людини і громадянина: їх повноваження // Право України. –2002. –№ 4. –С.61-65.
3. Олійник В. Зміст діяльності органів внутрішніх справ по забезпеченню конституційного права на свободу та особисту недоторканість // Право України. –2002. –№ 7. –С.27-30.
4. Олійник А.Ю. Механізм, форми, методи та особливості забезпечення органами внутрішніх справ реалізації прав людини і громадянина: Лекція. –К.: НАВСУ, 1997. –С.8-17.
5. Закон України "Про міліцію" від 20.12.1990 р., № 565-ХІІ // ВВР України. –1991. –№ 4. –Ст.20.
6. Попков С. Статус невійськового формування визначається завданнями, які на нього покладаються // Іменем Закону. –26.03-1.04.2004. –№ 12.
7. Обертинський О. Президент покладає особливі надії на дільничних // Іменем Закону. –30.01-5.02.2004. –№ 4.
8. Шаповал В. Місце та призначення міліції охорони: доцільність її функціонування // Право України. –2004. –№ 3. –С.82-85.
9. Назаренко А. "Титан" не кожного бере під охорону // Іменем Закону. –9.01-15.01.2004. –№ 1.
10. Мінюков А. Забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина органами досудового слідства МВС України // Право України. –2002. –№ 7. –С.22-27.
11. Дізнання: відмовних матеріалів удвічі менше // Іменем Закону. –30.01-5.02.2004. –№ 4.

Надійшла до редакції 19.05.2004

РЕШЕТНЯК С.Б. ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ ПО ОБЕСПЕЧЕНИЮ РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВ И СВОБОД ЛИЧНОСТИ (СОЦИОЛОГИЧЕСКИЙ ВЗГЛЯД)

Рассмотрены современные проблемы, связанные с реальным обеспечением прав и свобод личности в украинском обществе, проанализированы достижения и имеющиеся недостатки в практической работе ряда подразделений органов внутренних дел.

***

RESHETNYAK S.B. ACTIVITY OF LAW-ENFORCEMENT ORGANS AIMED TO ENSURING HUMAN RIGHTS AND FREEDOM (SOCIOLOGY APPROACH)

The modern problems related to real ensuring of human rights and freedoms in Ukrainian society are examined. achievements and shortcomings in the practice of different law-enforcement organs are analyzed.